

GHENDTSCHÉ TOESTANDEN

DE JEUGD VAN TEGENWOORDIG (ANNO 1796 - 1798)

Karel Broeckaert (1767 – 1826), schepper van Jellen en Mietje (1814-1815), had een onovertroffen talent om levensechte monologen en dialogen neer te pennen in de spreektaal van zijn tijd (de Franse tijd) en zijn milieu, het Burgergents.

Lees - of beter gezegd - luister eens naar wat een beproefde vader zijn onwillige zoon voor de voeten werpt, en hoe hij hem met de moed der wanhoop op het rechte pad probeert te houden.

Wa zijde van zinne? Schikte een luyrre te worden?

Hoort jongen, 't es veur den laesten keer da 'k er uy van spreke. 't Hé my al menigen nagt slaepens gekost, en aen uy moeder ook, dieder al menigen traen om gekreschen hêd, en uy zuster die maeger word gelyk 'en latte van 't verdriet dage ons aendoet.

Zegt my eens regt af, wa zyde van zinne? Schikte uy tot deugen te stellen of niet, of schikte en luyrre te worden gelyk of er mé honderde zyn. 't Word uywen tyd, myn kind, van te peyzen wa dage zilt gaen doen, aesge ouwer word. 'k Hen uy laeten leeren en (onder)wyzen gelyk n'en engel. 'k Hen uy op 'en ambagt (in de leer gedaan) gedaen daer ge n'en fraeyen stuyver mé keunt winnen, aes g'het beneestigt (behartigt). En naer ons dood zilde 'en stuyverken in handen hen daerge mé treffelyk deur de weireld zilt keunen geraeken, wilder uy beste by doen.

... nê n deuzegeart?

Maer gaedet niet gaeslaen (opletten), 't zal gouwe weg zyn, want het geld en hé geen en steert, 't es eer verteirt aes gewonnen myn kind. Da zilde zelve wel onder vinden. Want 't en es maer mé scharten en gaeren, en alles digte by een te houwen, dame geworden zyn, dieme zyn.

Ziet n'en keer Tobias wat en verdriet dat da veur my niet en zoe zyn, veur (den) een(g)en zeune die 'k in mynen weireld hen, dat hy in 't kwaed zoe

slaen. En wat 'en schande dat da veur uy zoe zyn, dage agter uywen rugge moest hooren zeggen: den vaeder es 'en treffelyk eerlyk man geweest, maer den zeune en es maer nèn deuzegaert die 's hemels brood mé voeten stamp, en die zyn ouwers veur hunderen tyd in 't graf geleyd hê.

... mé al die schuysten daerge g'heele daegen mé loopt ...

Zeg my eens wa doede mé al die schuysten (rare kerels) daerge g'heele daegen mé loopt, wa profyt hedder by, en wa veurdeel zillen ze uy, van hunder leven keunen doen? Geenen, myn kind, aes (tenzij) uy nog uytlichen aesse uyw geld zillen hên helpen opeten.

Waerom en verkeerde niet liever mé jongheden die van uy sorte zyn, of die beter zyn aes gy. G'hed'er in uy jongheyd goë kennisse aen, en naerdien aesge nen keer getrouwt en gesteld zyt, 't worden uy goeë kalanten. Daer (waar) ge van al dien anderen pruts, niet anders hên zilt als danze nog by uy zillen komen plakken en burgen (vragen om borgstelling), want toens en zilde ze van uy gat niet meer kunnen schudden.

... mé al dien rapiaen

Daer was azoo nen bakker van myn goede kennesse, die hem steldege (zijn zaak begon) aes ê kik begoest winkel te houwen. Een treffelyk mans kind, die nèn goên stuyver bezat, en nog al wat betrouwdege, hy hae ook azoo mé al dien rapiaen (rapaille, uitschot) gelooopen. Eh wel al die ouwe kennessen kwaemen by hem te winkel, d'eene en haên geen geld, en d'andere belofdegen te betaelen. En wa wast? Hy en dierf ze uyt zyne winkel niet zeggen uyt vreeze dan ze veel oude nesten (knoeierijen) aen den dag zoen gebrogt hên. En azoo zettegen ze den bakker allengskens op straete.

Handel als ik: geen geld, geen botter

Ze kwaemen by my ook proberen, ten koest niet lukken. Geen geld geen botter. En 'k zye kik hunder regt uyt, da'k hunderen kalant liever verloren aes gevonden hae. Ze zyen my da'k nèn botterik was, en da'k niet en verdiendege danze my kalandise jondegen. 'k Zye kik da 't wel was, en 'k dee 'k al stille myn deurken toe.

'k Hae kik kennesse gemaekt in de fraeye huizen. - Mê vond in dien tyd veel treffelyke domestiken, daer nèn burger niet mé beschaemt moest zyn van gezien te worden. 'k Trok die menschen aen, en die rekomandeerdege my by hunder meester. 'k Was op mynen tyd in de godelyke diensten, en dat dede

ook al op my peyzen. En ginge kik somwillen 'en glas bier drinken, 't was in 'en fraeye herberge, en by fraeye menschen, en daer en scheurde noyt uy klee-ren niet aen, ter contrarie.

Es da niet 'en plezierig leven, gelyk ofme wy veurtyds leefdege

Zeg my nuy nêen keer es da niet 'en plezierig leven, gelyk ofme wy veurtyds leefdege. Me stonden op aest dag was, m'hoordege een Misse van 'en alf uere, en vandaer aen het werk. Me ging op zynen tyd ten twaelf (ure) aen taeffel en me zaeydege naer den zak, niet te lekker, nog ook niet te maeger. M'aeten van alles nêen keer op zynen tyd, 's Agternoens me deed dame te doen had. En te vyve of t 'alver zesse aes 't pyl af was, me ging op zyn pintjen. En ten achten was men t' huys op zyn salaetjen.

Zegt es da geen keunings leven; wa zeg ik 'en keunings leven? Daer en es geen keuning en esser, daer ik mynen jongen tyd zoe tegen willen vermangelen (verwisselen) hên, want me leefdege gelyk visschen in het waeter, me waeren gezond gelyk blieken. M'en haên geen onruste. Me gaeven ider een op zynen tyd 't zyne, en veur de reste en trokkeme ons niemendallen aen, aes lachen en plesierig zyn.

Peysde gy myn kind, dat dade azoo kan blyven dueren?

Ziede nêen keer hoe dade gunder tegenwoordig leeft, en wat 'en bedroefde slaevernye dage hunder zelve aendoet, en nen ander mé eenen. G'heele nagten uyt. Ze leven niet t'huys, d'affairens verneglijgeren of zyde nog t'huys, ge zyt zat of ziek, en 't es al dame van hunder (hebben).

Peysde gy myn kind, dat dade azoo kan blyven dueren, en dat het geld geen eynde en heét, ge zyt leelyk mis. En of ge nuy al geld genoeg had, om dade te blyven doen, es dade geen droef en ongelukkig leven; 't es erger aes 'en beeste leven est.

Zeg my eens wa hedde nuy met daer alve nagten in d'herberge te zitten? Die ten agten zynen buyk niet vol en heét, die en zalden ten twaelfen niet vol hên.

Wat hedde nuy mé partye te trekken veur d'eene of veur d'ander?

Wad' hedde nuy met naer Kerke nog Kluyze te gaen. Of zyde benyt danze op uywen kop zullen vallen? Wat hedde nuy mé altyd tegen de Religie en tegen de Kerke te schreeuwen. Kan uy dade van uy leven wel 'en oortjen (cent) profyt uytbrengen? Ter contrarie ten kan uy niet aes vyanden kweeken. En dat de tey(d)en nêen keer moesten veranderen, myn kind, ge waert nêen man op strae-

te. Weet'er geen goed van, g'en moet'er ook geen kwaed van zeggen. Laet die menschen gelyk ofze zyn, want ze zyn genoeg gestraft al est dage gy nog op hunder lyf niet en valt. Wat hedde nuy mé partye te trekken veur d'eene of veur d'ander? Ge ziet wel da dade precies al 't zelve es.

Wat hedde nuy mé al die boeken diege leest?

Wat hedde nuy mé al die boeken diege leest? Keunde daer wel uyt zien hoe veel dat de groffelnagels (kruidnagels) kosten, en wa dat den besten peper es. 'T es portan (pourtant) by d'affaires da den mensch leven moet, en niet by al die prulderyen die in de boeken staen, want 'k en zie 'k niet dat al die lezers grooter mirakels doen aes 'en ander.

Gelooft my, 'k ben ommers uy vaeder

Waeragtig jongen, gelooft my, 'k ben ommers uy vaeder, en 'k en zal uy geen slegten raed geven. Hoort nèn keer wa da 'k uy gaen zeggen. Begint eens nèn keer aes nèn fraeyen jongman (e)en ander maniere van leven, en verlaet nèn keer al die slegte gezelschappen en ge zilt het my laeter wel honderd keeren dank wyten.

Dade wist hoe geerre da 'k uy zien, en wat respect dame veur uy hen uyw moeder ook, en uy zuster ook die veur uy deur 'en vier zoe loopen, g'en zoeget ons niet keunen aendoen al dage ons tot hier toe aengedaen hed.

Doede ne keer mynen raed, probeert nèn keer, maer e(e)n maend, en ge zilt zien da 'k gelyk hen. Past nèn keer uyw affaires op. Verlaet nèn keer al da volksken daerge mé loopt. Komt nèn keer op uywen tyd t' huys, en ge zilt zien wat dad uy vaeder toens veur uy zal doen.

'k Volge uy nuy in. Maer ge zilt zien dat'er toens anders zal gaen. Ge zilt gelyk nèn kleyne prince zyn, Want 'k en wille kik niet hen dage gy ivers uyt moet steken. Aes er niet op te zeggen en is, ge meugt doen gelyk 'en ander. 'k En belet uy geen plesier aest in fraeyigheyd is. Ge zoed gezond zyn. Ge zoed g'extimeert worden. Ge zoed aes t'uywen tyd es 'en fraeymans dogter (een dochter van een deftige burger ten huwelijk) mogen vraegen. En ge zoed ondervinden dage op eenen dag meer plesier zilt hen aes tegenwoordig op een g'heele weke.

Nuy zegt my eens, jongen, wa zyde van zinne?

Karel Broeckaert

Met deze smartelijke vraag eindigt de originele tekst verschenen op 24

Floreal van het republikeinse jaar 6 (13 mei 1798) in 'De Sysse-Panne', een tijdschriftje dat Karel Broeckaert in de jaren 1795-1798 tweemaal per week liet verschijnen te Gent. De naam is ontleend aan de uitdrukking 'Iemand zijn saus geven': iemand de waarheid zeggen.

De opgevoerde personages zijn de kleinburger Ghysken (familienaam Ghys, lid van het wijschrodersambacht) en zijn zoon Tobias. De teksten waarin ze voorkomen werden door A. Jacob verzameld en heruitgegeven in 'Den Jongen Tobias' (Antwerpen, 1924). Het hier overgenomen fragment draagt de titel 'De berispinge' (bij Jacob, 1924, p. 148-153). Het was de laatste Sysse-Panne in een lange reeks.

Het in de inleiding aangehaalde 'onovertroffen talent' van Broeckaert in het weergeven van spreektaal en zijn levensechtheid komt pas ten volle in het licht wanneer men zijn werk vergelijkt met dat van tijdgenoten en nakomelingen tot ergens bij Cyriel Buysse en Willem Elschot, meer dan een eeuw later. Zijn handicap en tevens zijn voordeel (want ongekunsteld) is zijn taal: het Gents. Inhoudelijk mag Broeckaerts Ghysken vergeleken worden met Multatuli's Batavus Droogstoppel (Max Havelaar, 1860). Hij is een softe, zeer Vlaamse, meer menselijke versie van dat illustere personage uit onze literatuurgeschiedenis. Iemand met gevoelens. 'Dade wist hoe geerre da 'k uy zien' is hem uit het hart gegrepen. De andere hoofdfiguren uit De Sysse-Panne, waaronder Tobias zelf, die zich - niet toevallig - in het algemeen Nederlands uitdrukken, zijn nauwelijks uitgewerkt, pedant en minder interessant. De politieke context en opvattingen van Broeckaert zijn van belang. De conservatieve Ghys ziet zijn Tobias node onder Jacobijnse invloed komen.

Ghyskens gesproken taal laat aan duidelijkheid niets te wensen over, maar de schrijftaal en vooral de interpuncties waren soms hinderlijk. Om de leesbaarheid te bevorderen werd de tekst van tussentitels voorzien en minimaal bewerkt. Slechts enkele woorden moesten, met behulp van het onvolprezen Gents Woordenboek van Lievevrouw-Coopman, een verklaring krijgen (tussen haakjes) of aangepast worden. (Luc Devriese, met dank aan Adrien Brysse voor de digitale omzetting).

Luc Devriese